

Türk Dünyası

ARASTIRMALARI DERGİSİ

Yıl: 1 Cilt: 1 Sayı: 5, Nisan — 1980

— İÇİNDEKİLER —

Mustafa SEYMEN	
Yenisey — Altay Türkleri	5 - 27
1922'de Batı Trakya'nın Coğrafi ve Ekonomik Durumu	28 - 39
Safa ÖCAL	
Şeyh Edebâli Hazretleri	40 - 53
Bilgin TURNALI	
Haliç'e Dair	54 - 67
Atilla ÇETİN	
Türkiye'deki Önemli Arşivler ve Özellikleri ...	68 - 91
Abdürrahim DEDE	
İbn Batuta'ya Göre Kırım Türkleri'nin Gelenek ve Görenekler	92 - 98
Prof. Dr. Turan YAZGAN	
Güneydoğu Anadolu'nun İşgücü Durumu ve Gelişme Hedefleri	99 - 122
Abdülhalim DEDE	
Türkiye'nin Potansiyel Gücü	123 - 139
Cahit DOĞAN	
Petrol Meselemizin Geleceği... ..	140 - 188
Tahir Kutsi MAKAL	
Âşık Veysel	189 - 198
Mustafa KAYABEK	
Vatandır Öl Dediler	199 -
İsmail GERÇEKÖZ	
Terki Dünya	200 -
Tibor FLORIAN	
Türkler Arasında	201 -
Aydoğdu ERSİN	
Bir Dokun Bin Ah İşit... ..	202 - 203
Yaşar DURU	
Atilla Çetin, Başbakanlık Arşivi Kılavuzu, Enderun Kitabevi Yayını, İstanbul 1979, ...	204 - 206

Safa ÖCAL

Şeyh Edebâli Hazretleri

İstanbul'dan otobüsle Eskişehir'e gidenler Bilecik'ten çıkıp Bilecik istasyonuna doğru yönelince sol tarafta vadi içinde yıkık minareler arasında bir takım harabeler görürler. Bunların daha ilerisinde iki minareli Orhan Gazi camii ve camiin de ilerisinde, Kayalar Tepesi'nde Kartal yuvasını andıran beyaz badanalı bir bina görülür. İşte bu bina Ahi şeyhlerinden olup aynı zamanda Osmanlı Devletinin kurucusu bulunan Osman Gazi'nin kayınatası ŞEYH EDEBÂLİ HAZRETLERİ'NİN türbesidir. Türbenin ışıqlandırılması işi 1963 yılında Bilecik valisi bulunan Merhum General Sedat Kirtetepe tarafından yaptırılmıştır. Gece-leri türbe aydınlatılır. Uzaktan geçenler bu aydınlatma nedeniyle türbeyi nur içinde görürler. Yıkık minarelerin, bina kalıntılarının, Bilecik'te Orhan Gazi'nin yaptırdığı ilk imaretin bulunduğu yer ise eski Bilecik'tir.

Kurtuluş savaşında Bilecik Yunanlılar tarafından yakılıp, yıkılarak bu hale getirilmiştir. Kurtuluş savaşından sonra ise şehir bugünkü yerinde kurulmuştur.

14. yüzyıl başlarında Anadolu Selçuklu devletinin yıkılması sonucu Anadolu'da Türk Birliği parçalanmak üzere idi. Bu çağlarda kurulan tarikatlar Anadolu Türk Birliği'nin dağılmasını önlemişler, bu birliği daha da güçlendirerek üç kıtada Türkün gücünü ve şanını duyurmuşlar, Türk kültürünü, Türk harsını bu üç kıtaya yaymışlardır.

Bu tarikatların başlıcaları Bektaşilik, Mevlevilik, Ahilik olup bunlar daha Selçuklular zamanında geniş yer kaplamıştır. 14. yüzyıl başında Anadolu'da birçok şehirlerde Ahilik teşkilâtı vardı. Şeyh Edebâli de Ahi kuruluşunun Eskişehir ve çevresinde nüfuz sahibi bir şahsiyeti idi. Eski kaynaklar Şeyh Edebâli'nin Karamanlı olduğunu

yazar. Müneccimbaşı şeyh Ahmet Dede'nin yazdığı SAHAİF-ÜL AHBAR Fİ VEKAYİ-ÜL-A'SAR adlı Arapça eserinden İsmail Erünsal tarafından tercümesi yapılan ve Tercüman 1001 Temel Eser serisinden yayınlanan Müneccimbaşı Tarihinde Edebâli'den şeyh Edebâli-i Karamanî olarak bahsedilmektedir.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı'nın Osmanlı Tarihi 1. kitabında «Aslen Karamanlı (Konya ve Sivrihisar) olan Edebâli denilmektedir.

Şemseddin Sami Bey'in Kamus-ül-Alâm'inde Edebâli'nin Karaman'da dünyaya geldiği yazılmaktadır.

Uzun yıllar önce okuyarak not aldığım bir eserde de Edebâli'nin Karaman'ın Adana şehrinden olduğu kaydedilmişti.

Bu tarihlerde Edebâli'nin Karaman taraflarından olduğu belirtilmesine rağmen; sayın Hakkı Şinasi Çoruh'un 17. Ağustos 1978 tarihli Tercüman gazetesinin Ramazan ilâvesinde yayınlanan Şeyh Edebâli makalesinde çok ilginç ilginç olduğu kadar da gerçek bulunan bir husus açıklanmaktadır.

«Şeyh Edebâli'nin» gerçek hayat hikâyesi gerektiği şekil ve anlamda ortaya çıkarılmaktadır.

Onun Karaman'da doğmuş olduğu nakledilir.

Menâkıb-i Ebul-Vefa tercümesinde ise Anadolu'ya Horasan'dan geldiği kaydı vardır. «Merv'de 1208'de doğan Edebâli ilk delikanlılık çağında Türkmen kabileleri ile birlikte önce Adana bölgesine yerleşmiş, daha sonra Karaman'a gitmiştir» denilmektedir.

Aşıkpaşaoğlu Tarihi, Osmanlı tarihinin en eski kaynaklarından biri olduğu halde, Edebâli'nin nereye olduğu belirtilmemekte, «Osman Gazi'nin arkadaşları arasında aziz bir şeyh vardı, adı Dervişti. Ama dervişlik içinde ve gönlündeydi» denir ve sonra bu şeyhin Edebâli olduğu belirtilir.

Neşri Tarihinde «Meğer Osman'ın halkı arasında bir şeyhi aziz vardı. Edebâli derlerdi..... Derviş siyretin tutardı. Hatta derviş deyu lâkap tutarlardı» denilmektedir.

Ertuğrul Gazi ve Osman Gazi'nin halkı kimlerdi, arkadaşları kimlerdi? Söğüt ve çevresine gelenler tümü ile Horasan'dan gelmiş olan Türklerdi. Bunların bir kısmı Osman Gazi'nin kendi aşireti Kayılar olup bunlar Ertuğrul Gazi ve atası ile birlikte Horasan'dan gelmişlerdir. Bir kısmı da yine Kayılarla birlikte veya daha önceleri Moğol is-

tilası sonucu Horasan'dan Anadolu'ya gelen Türk aşiretleridir.

Ancak şeyh Edebali'nin Horasan'dan geldiğinde Adana çevresine yerleştiğini görüyoruz.

Enver Behnan Şapolyo'nun Son Havadis Gazetesinde çıkan Mezhepler ve Tarikatlar Tarihi tefrikasında da Şeyh Edebali'nin Ahilerle birlikte Horasan'dan geldiği teyit edilmektedir.

Ahilik yalnız Ankara'da değil, Anadolu'nun büyük şehirlerinde kuvvetli idi. Kayseri, Kırşehir, Sivas ve Denizlide büyük vaziyeleri vardı. Ahilere ait eserler, Anadolu şehirlerinde dağınık olarak mevcuttur.

OSMANLILAR DEVRİNDE AHİLİK

«Anadolu'da Selçuklu saltanatı yıkılıp, Anadolu beylikleri kurulduğu devirde Ahilik kendi varlığını muhafaza ediyordu. Oğuz Türkmenlerinin Bozok koluna mensup (Kayihaniler) aşireti (Kaya Alp oğlu Süleyman Şah) ile Anadolu'ya geldiği zaman, aşiretinin bir zümresini Ahiler teşkil etmekte idi. Süleyman Şah Fırat nehrinde boğulduktan sonra oğlu Ertuğrul önce aşiretiyle Ankara civarında (Karacadağ) a yerleşti. Sonra da Selçuk sultanının tensibiyle Söğüt'e gidip uç beyi oldu. Hudut boylarında Bizans Tekfuruyla durmadan savaştı. Ertuğrul Gazi'nin ordusunda 4 çeşit askerî sınıf olduğunu bize bildiren Âşıkpaşazâde Tarihidir. Tarihinde şunları kaydetmiştir:

- 1 — Ahiyanı Rum;
- 2 — Gaziyanı Rum;
- 3 — Bacıyanı Rum;
- 4 — Abdalanı Rum idi.

Bu askerî kuvvetin birincisini teşkil eden (Ahi Yiğit Alay)ları idi. Bunlar Ahi zaviyelerinde talim ve terbiye görmüş gençlerdi. Bunlar savaşmakta pek usta idiler. Bunlara (Ahiyanı Rum) denilmektedir. Buradaki (Rum) kelimesi, Anadolu demektir. Gaziyan ise, Gazi ve Alp namı altında vücuda gelmiş olan askerî bir kuvvettir. Bacıyanı Rum ise, kadın alaylarıdır. Kadınlardan müteşekkil askerî kuvvetlerdir. Bu kadın askerî alay mensupları sonradan kadın tekkeleri kurup, tasavvufu uğraşmışlardır. Bir tarikat halinde yaşamışlardır. Ankara'da Cenabi Ahmet paşa

camii semtinde dervişleri yalnız kadın olan (Kadınlar Tekesi) vardı. Şeyhleri de kadın idi. Bunların zikirleri ve devranları da vardı. Çanakkale ve İstanbul'da da kadın tekeleri mevcuttu, bunlar baciyan alaylarının bakiyeleri idi. Abdalanı Rum alayları ise, tasavvufa dayanan tarikatların teşkil ettikleri askeri kuvvetlerdi. Fakat bunların içinde çok iyi talim görmüş ve disipline tâbi olanlar Ahi alayları idi. Gaziler, Ege bölgesine yerleşen Türkmenlerdir. Bunlar sonradan (Efe) veya (Zeybek) adını almışlardır. Hepsi muharip, silâhlı ve cesur insanlardır.

Ahi alayları Ertuğrul ve Osman Gazi devrinin bütün savaşlarına iştirak etmişlerdir. Ertuğrul ve Osman Gazi, gaziler alayına mensuptu, bu sebeptendir ki, Osman (Gazi) ünvanını almıştır. Anadolu'da bulunan Ahi büyükleri, Eskişehir ve Karahisar'a gelerek zaviyeler açtılar. Osmanlı devletinin kuruluşunda Ahilerin rolü pek büyük oldu. Ahilerin büyük piri (Ahi Evren) Kırşehir'ine yerleşerek Ahiliği kuvvetli bir tarikat haline getirdi, bir yandan da (Hacı Bektaş Veli) Osmanlıların muvaffakiyetlerine yardım etmekte idi. Ahi büyüklerinden (Şeyh Edebali) Eskişehir'e yerleşerek, sınır gazilerini ve akıncılarını savaşa teşvik ediyordu. Nihayet Şeyh Edebali kızı (Malhun Hatun)'u Osman Gaziye vererek onlarla sıhriyet tesis etti. Osman Gazi sık sık Ahi zaviyelerini ziyaret etmekte idi. Çünkü kendisi de Ahilik tarikatına girmişti.

Osman Gazi 1299 tarihinde Osmanlı devletini kurup istiklâlini ilân ederken, bu törende Ahilerin piri (Ahi Evren) Osman Gazi'nin beline kılıç yerine (şed), yani Ahi peştemalı bağladı. Bütün Ahi büyükleri ve Şeyh Edebali de o gün orada idi. Osmanlı devletinin kuruluşunda Ahiler bütün varlıklarıyla yardıma koşmuşlardı.

Osman Gazi'nin oğlu (Orhan Gazi) de Ahi idi. Bursa'da Ahi alayları ve Ahi büyükleri de vardı. Bütün harplere hepsi iştirak ettiler. Ahi büyüklerinden (Ahi Hasan), (Ahi Mahmut), (Candarlı Kara Halil) Bursa'nın fethinde bulundular, bunlar arasında Şeyh Edebali Ahilik tarikatının (Ahi Babası) idi. Bunun oğlu (Ahi Şeyh Mahmut) damadı (Dursun Fakih), ve yine (Ahi Şemsettin) ile oğlu (Ahi Hasan) tanınmış Ahilerdendi. Osman Gazi'nin hutbesini okuyan Ahilerden Dursun Fakih idi. Ahilere mensup olan Candarlılar ise, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve yükselmesinde büyük hizmetleri görülmüştür.

Osmanlı devletinin kuruluşu sıralarında ahilerle beraber (Alp Erenler) denilen Babai tarikatına mensup gazilerin de yardımları görülmüştür. Orhan Gazi bunlara zaviye açmak müsaadesini vermiştir. Orhan Gazi'nin savaşlarına iştirak eden (Geyikli Baba), (Abdal Musa), (Abdal Murat) ve (Duğluoğlu Baba)ların yardımları büyük olmuştur. Bursa fetholununca Orhan Gazi bu tarikat pirlerine Uludağın eteklerinde birer zaviye yaptırdı. Osman Gazi ve Orhan Gazi zamanında olsun Ahilere ve Babailere azamî saygı gösterilmiştir.»

Şeyh Edebali Karaman'a geldikten sonra, tahsil için Şam'a gitmiş, orada Hadis, Usulü Hadis okumuş, İslâm Hukuku olan Fıkıhta ihtisas yapmıştır. Şam'da tahsilini tamamladıktan sonra Hacca giderek Hac farizesini yerine getirmiş, Anadolu'ya dönerek Eskişehir'in Uludere (Kalburnu-İtburnu) köyünde bir zaviye açmıştır. Bu suretle ünü etrafa yayılmıştır.

Edebali'nin ismi sayın hocamız Ord. Prof. Ahmet Süheyl Ünver'e göre Bali'dir. Anadolu'nun birçok yerinde Büyük Kardeşe «EDE» derler. Meselâ Elbistan'ın Ova köylerinde, Bali de kardeşlerin en büyüğü olduğu için ona Ede diyorlar, Edebali şeklinde de söylüyorlar. Esas ismi Bali'dir. Sayın Hakkı Şinasi Çoruh ta aynı görüşte olup «Ede halk dilinde büyük erkek kardeş (ATA) anlamındadır. Bali bal-kımak yani parlak, parlayan demektir.. Edebali (parlak ata) anlamına geliyor ki, Ahi Şemsettin'in bir kardeşi vardı Edebali adı ile onu kardeşi Ahi Şemsettin (dinin güneşi)nden ayırıp, halk onun asıl adının unutulmasına yol açmıştır. (Tercüman gazetesi 17.8.1978) yalnız burada sayın H. Ş. Çoruh Edebali'nin büyük kardeş olduğunu adının Bali olmadığını, kardeşi Ahi Şemsettin'den ayırmak için Edebali dendiğini söylüyor.

Edebali Ahi şeyhlerinden olup veli ve keramet sahibidir. Devrinde tefsir, fıkıh ve hadis okutmuştur. Rüya tabirini iyi bilir ve severdi.

Kendisi gençliğinde ve ihtiyarlığında olmak üzere iki kere evlenmiştir. İlk karısından olan kızını Osman Gazi'ye verdi. İkinci karısı Molla Tacüddin-i Kürdü'nün kızıdır. Bu zat İznik medresesine Davudü Kayseri'den sonra profesör (Müderris) olmuştur. Tacüddin-i Kürdü'nün bir kızı da Cendereli Hayrettin paşa ile evlenmiştir. Hayrettin Paşa

ilmiye sınıfından olup Osman Gazi tarafından önce Bilecik'e kadı tayin edildi.

Orhan Gazi onu önce İznik'e sonra Bursa'ya kadı tayin etti. Sultan Murat Hayrettin Paşayı kadı-i Asker yaptı. Daha sonra veziriazam olarak Rumeli fethinde bulundu. 1387'de vefat ederek İznik'e kendi yaptırdığı türbeye gömüldü. Cendereli (Çandarlı) Hayrettin paşanın ölümünden sonra oğlu Ali Paşa veziriazamlığa getirildi. Ali Paşa Yıldırım'a da sadrazamlık yaptı.

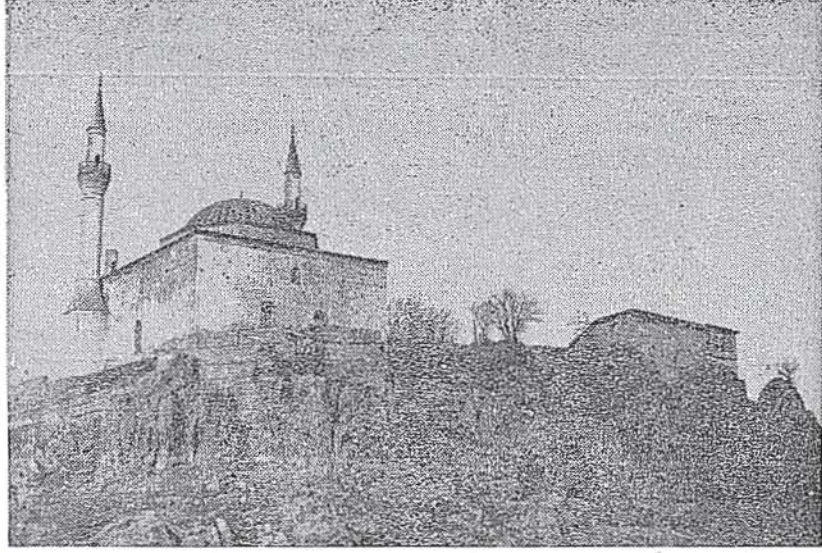
Dursun Fakih de şeyh Edebali'nin damadıdır. Cendereli Halil paşa Bilecik'te kadı iken Dursun Fakih de Karahisar'da kadı bulunuyordu.

Şeyh Edebali Hazretlerinin şeyh Mahmut ve Mehmet Paşa adında iki oğlunun bulunduğu anlaşılmaktadır. Bunlardan şeyh Mahmut, babasının ölümünden sonra tekkede şeyhlik yapmıştır. Şairdir. Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa'nın Rumeliye geçtiğinde söylenen «Keramet gösterip halka suya seccade salmışın, — Yakasın Rumelinin desti takva ile almışın» beyti şeyh Mahmut'undur. Şeyh Mahmut'un oğlu şeyh Mehmet de babasından sonra şeyh olmuş ve yerine geçmiştir. Şeyh Mahmut'un diğer oğlu Ahmet Paşa olup Orhan Gazi'ye vezirlik yapmıştır. Mevlüt yazarı meşhur Süleyman Çelebi bu Ahmet paşanın oğlu olup Edebali'nin şeyh Mahmut'tan tcrunudur.

Şeyh Edebali'nin diğer oğlu Mehmet Paşanın oğlu Yakup Çelebi M. 1359'da Orhan Gazi tarafından yaptırılan bir zaviyeye şeyh olarak tayin olunmuştur.

Şeyh Edebali'nin Ahi-Şems-üd-din adlı bir erkek kardeşi vardı. Bunun oğlu Ahi Hasan Bursa'nın fethinde Orhan Gazi ile birlikte çalışmış, kaleye önce Ahi Hasan çıkmıştır. Bursa alındıktan sonra Beysarayı yanında bir zaviye yaptırmıştır. Ahi Hasan Osman Gazinin mirasının oğulları arasında paylaşılmasını zamanın ileri gelen azizleri ile kendi zaviyesinde toplanarak yaptı. Bu aziz ve âlim kişilerle Beyliğin Orhan Gazi'ye verilmesinde hazır bulundu.

Osmanlı imparatorluğunun ikinci hükümdarı olan Orhan Gazi 1288 yılının kasım ayı ortalarında Söğüt'te dünyaya geldi. Orhan Beyin annesi, Osman beyin beylerinden Ömer Bey adında bir Türk beyinin kızıdır. İsmi Malhatundur. Birçok Osmanlı tarihlerinde Mal Hatun'un Şeyh Edebali'nin kızı olduğu kaydedilmekte ise de Bursa'da bu-

Bilecik Orhangazi Camii ve Edebâli Türbesinin arka cepheden görünüşü

Osman
Gazinin
Söğütteki
geçici
mezarı

lunan ve 1324 tarihini taşıyan Orhan Gazi'ye ait bir vakfiyeden Orhan Beyin annesinin Ömer Beyin kızı Mal Hatun, Edebali'nin kızının ise Bâlâ Hatun ve Alâattin Beyin annesi olduğu anlaşılmaktadır. Bazı tarihlerde de Edebali'nin kızının adı Rabia Hatun olarak geçer.

Bu vakfiyede bulunan şahitler arasında Mal Hatun binti Ömer diye ismi geçen Orhan Gazi'nin annesidir. Bu da bize eski tarihlerin yazdığı gibi Mal Hatun'un Edebali'nin değil, Ömer Beyin kızı olduğunu gösteriyor. Ömer Beyin Umur Bey olması da düşünülebilir.

Devrin âlimleri Şeyhin tekkesinin bulunduğu Kelburnu (İtburnu) köyüne bizzat gelir Edebali ile görüşür, onunla ilmi sohbetler yaparlardı. Şeyhten çok hoşlanan ve aynı zamanda onun Ahiler üzerindeki nüfuzundan faydalanmak isteyen Osman Gazi de Şeyh Edebali'nin köyüne giderek onun meclislerine katılırdı. Bu gidişlerinden birinde Şeyhin kızı Bâlâ Hatun'u gördü ve onu beğendi. Osman Gazi Şeyhten kızını istedi ise de Edebali Osman Gazi'ye:

— Sen bir bey oğlusun, biz ise fakir bir dervişiz.. Dedi ve kızını vermek istemedi. Bu olayı duyan ve Bâlâ Hatunun güzelliğini işiten Eskişehir Beyi de Şeyh Edebali'den kızını kendisine vermesini istedi. Şeyh kızını Eskişehir Beyine de vermedi. Eskişehir Beyinden bir fenalık gelmemesi için zaviyesini daha emin bulduğu Ertuğrul'un bulunduğu Söğüt'e nakletti.

Bir gün Osman Gazi'nin rüyasında : Şeyhin kucağından bir ay doğar ve kendisinin koynuna girer. O sırada Osman Gazi'nin göbeğinde bir ağaç biter. Bu ağacın dalları ve gövdesi dünyayı tutar. Ağacın gölgesinde dağlar, dağların dibinden sular çıkar.. Bazıları bu suları içer bazıları da bağ ve bahçeleri sular. Bu rüyayı ikinci günü Osman Gazi Şeyh Edebali'ye anlattı. Rüya tabirinde çok mahir olan Şeyh Edebali Osman Gazi'ye:

«Ya Osman müjdeğani olsun, sana ve senin evlâdına Hakteâlâ saltanat verdi ve mecmuu âlem evlâdının gölgesinde himayende ola ve kızım Bâlâ Hatun sana helâl oldu deyip kızını Osman Gazi'ye verdi. Nikâhlarını Derviş Torut (Turgut) kıydı. Bu sırada Şeyhin yanında Kumral Dede adlı müridi vardı.» Ol derviş eder:

— Ey Osman sana padişahlık verildi. Bize dahi şük-rane? dedi.. Osman Gazi eder:

— Her ne vakit kim padişah olam sana bir şehir vireyim, dedi. Derviş ider:

— Bize bir kâğıt ver imdi, der. Osman Gazi ider:

— Ben kâğıt yazmak bilir miyim ki benden kâğıt istorsin, amma atamdan bir kılıç kalmıştır. Sende dursun nişan, benim neslim ol kılıcı göreler, senden köyünü almaya yalar deyi o kılıncı verdi. Şimdi dahi ol kılıncı Kumral Dedede neslindedir. Ali Osman'dan her kim ki padişah olalar ol kılıncı ziyaret ederler.» (Aşıkpaşazade Tarihi)

Bir rivayete göre de Osman Gazi'nin bir sanatı olmadığı için Şeyh Edebali kızı Bâlâ Hatun'u önce ona vermemiş. Ahi Silkine giren ve bu tarikata uyarak Tabak (debağ)lık sanatını öğrendikten sonra Osman Gazi ancak şeyhin kızı ile evlenebilmiştir.

Şeyh Edebali hazretleri ile oğlu Mahmut, şeyhin talebesi ve damadı Dursun Fakih, şeyhin kardeşi Ahi Şemseddin ile onun oğlu Ahi Hasan, Şeyh Edebali'nin bacanağı Ahilerden Cendereli Hayrettin paşa Osmanlı Beyliğinin kurulmasında önemli hizmetlerde bulunmuşlardır.

Osman Gazi Yenişehir'i aldıktan sonra memleketi beş idari bölgeye ayırdı. «Karacahisar'ı oğlu Orhan Bey'e verdi. Subaşılığını kardeşi Gündüz'e verdi. Yarhisar'ı Hasan Alp'a verdi. İnegöl'ü Turgut Alp'a verdi. Kaynatası Edeballi'ye Bilecik gelirini timar verdi. Hatununu babası ile Bilecik'te beraber bıraktı. Kendisi Yenişehir'e gitti. Yanındaki gazilere evler yapıverdi. Orada durur oldu. Onun adını Yenişehir koydular. Bir oğlu ki Alâeddin paşadır, onu kendi yanına aldı.» (Aşıkpaşazade tarihi). Ayrı bir kayda göre de; oğlu Alâeddin Beyi annesi ile birlikte Bilecik'te bıraktı ve şeyh Edebali'yi ailesi üzerine emin tayin ettiğidir.

Şeyh Edebali Bilecik'te fıkıh, tefsir ve hadis bilimleri üzerinde dersler verdi. Bu suretle son günlerini Bilecik'te geçiren Edebali 120 yaşında burada öldü. Yerine kendi talebesi bulunan Dursun Fakih ders verdi.

Osman Gazi şeyh Edebali kızını kendisine nikâh eylediğinde Bilecik'e bağlı Kozagaç köyünü Bâlâ Hatuna Paşmaklık olarak verdi. Bilâhare Bâlâ Hatun bu köyün mahsulünü tekkeye vakfetmiştir. Bununla ilgili kayıt: (Mühimme defteri 31 s. 217 sene 985).

«Bilecik Kadısına hüküm ki:

Ecdad-ı izamımdan merhum Sultan Osman Han Aley-

hi'r-rahmet-i vel-guf-rar meşayih'i izamdan Edebali Merhumun kerimesini nikâh eylediklerinde kaza-i mezbure tabi Kozagaç nam karyeyi paşmaklık ihsan etmeğin müşânünileyha dahi karyeyi mezburenin mahsulünü vakvedip»

1206 yıllarında Horasan'da doğan şeyh Edebali 1326 yılı ortalarında Bilecik'te öldü. Aradan bir aydan biraz fazla bir zaman geçince Osman Beyin Hatunu Bâlâ Hatun da vefat etti. Osman Gazi her ikisini de kendi eliyle Bilecik hisarına defnetti. Edebali'nin ölümünden dört ay sonra da Osman Gazi Söğüt'te vefat etti. Geçici olarak babası Ertuğrul Gazi'nin türbesinin yanına gömüldü. Orhan Gazi Bursa'da idi. Osman Gazi sağlığında vasiyet etmişti. Babasının ölümünü haber alan Orhan Gazi, Söğüt'e giderek babasının cenazesini Bursa'ya getirdi. Osman Gazi'nin vasiyet ettiği kubbenin altında toprağa verdi.

Şeyh Edebali'nin mezarı Bilecik'te kendi adı ile anılan türbesindedir. Eski Bilecik'te mütevazı ve bakımsız türbesi içinde Osmanlı devletinin kuruluşuna ilim ve irfanı ile fıkren hizmet ettiği arkadaşları Dursun Fakih, şeyh Karahisari, Baba Muhlis ile şeyh Edebali devrinin ulema meclisini toplamış, hepsi sessiz, sakın ve hepsi vakur.

Türbeye girince bir uluvîyet çöküyor insana, 650 yılın gerisinden silüetleri ile bu günkü gibi canlı olarak sandukalarının üzerindeler. İnsan gayri ihtiyarî asırların gerisine kayıyor, o günleri o günkü ruhla o ulemalar arasında yaşıyor.

Türbe Orhan Gazi camiinden 50 m. uzakta, yüksek bir kayalık üzerindedir. Türbe bir mescit ve iki odadan meydana gelmiştir. Esas türbenin kuzey tarafında kubbeli küçük bir türbe daha vardır. Burada da Edebali'nin eşi ile kızı Bâlâ Hatun yatmaktadır. Edebali'nin türbesinde kendi mezarının yanında sıra ile Dursun Fakih, Molla Hattabî Karahisari, şeyh Muhlis Baba Hazretlerinin kabirleri vardır. Bunların yanında Edebali'nin akrabaları olduğu bilinen fakat isimleri tesbit edilemeyen iki küçük ve beş büyük kabir vardır. Bundan ayrı olarak Edebali'nin oğlu olduğu tahmin edilen bir de küçük şehzade mezarı vardır. Türbe ve mescidin 1889'da tamir edildiği anlaşılmaktadır. Burada ayrıca bir de türbedarın oturduğu ev varmış. Fakat bu ev bugün yıkılmıştır.

Türbedarlığı yapan aile bunu meslek edinmiştir. Bilecik'in en eski ailelerinden biri olan Keselioğlu ailesinde türbedarlık atadan evlâda intikal etmektedir. 1965 yılında türbeyi ziyaret ettiğimde sözü edilen aileden yaşlı bir hanım türbedarlık görevini yapıyordu. Bilecik Belediyesi o zaman türbedara ayda 102, gibi çok az bir aylık vermekte idi.

Gönül Osmanlı Devletinin kuruluşunda emeği olan böyle büyük bir kişinin türbesine gereken ilginin ilgililer tarafından gösterilmesini istemektedir.

Nasıl ki her yılın eylül ayında Söğüt'te bir Ertuğrul Gazi günü yapılıyorsa Bilecik'te de neden bir Edebali günü yapılmamaktadır. Edebali'nin çağdaşı Hazreti Mevlânâ ile Hacı Bektaş Veli hazretlerine Konya'da ve Hacı Bektaşta gerekli anma törenleri yapılmaktadır. Edebali hazretlerine de anma törenleri düzenlemeliyiz. Kültür Bakanlığı ve Bilecik Valiliğinin bu teklifimizi incelemeleri üzerinde önemle durmaları bir milli görevdir.

Edebali Hz. çok mütevazı imiş. Bu tevazuu hâlâ sürdürülüyor.

Osman Gazi Bilecik'i aldığı zaman şeyh Edebali Taifeleri ile Orhan Gazi camii arasındaki sahaya bir de zaviye (tekke) yaptırdı. Bu zaviye bugün mevcut değildir. Önemli bir yapı olan zaviyenin resmini sayın Ekrem Hakkı Ayverdi'nin, «Osmanlı mimarisinin ilk devri» adlı eserinde görülmektedir. Yalnız batı tarafında on beş penceresi varmış.

Bâlâ Hatun kendisine Osman Gazi tarafından paşmaklık (tahsisat - Arpalık) olarak verilen Kozağaç - Kuzcaköyü sonradan bu zaviyeye vakfetmiştir.

Yine vakıf kayıtlarından anlaşıldığına göre şeyh Edebali öldükten sonra zaviyesinde oğlu şeyh Mahmut, ondan sonra da şeyh Mahmut'un oğlu ve Edebali'nin şeyh Mahmut'tan torunu şeyh Mehmet Edebâli zaviyesinde şeyh olmuşlardır.

Şeyh Edebali'nin Eskişehir'de bulunan makamı Odunpazarı mezarlığı içindedir. Türbe etrafı duvarla çevrili bir bahçe içindedir. Bahçede muhtelif mezarlar vardır. Türbenin içinde tek ve büyük bir sanduka vardır. Bu sandukanın üzeri çeşitli kumaşlarla kaplıdır. Yerler kilim ve halılarla döşenmiştir. Türbenin içinde ayrıca sun'i bir çiçek tarhı da mevcuttur. Duvarlarında taşbasma dinî yazı ve dualar vardır. Ayrıca biri yeni Türk harfleri diğeri eski

Arap harfleri ile «Şeyh Edib Ali» hakkında bilgi diye iki levha vardır. Bunlarda Şeyhin hayat hikâyesi yazılıdır. Burada Bâlâ Hatun'dan, Malhatun olarak bahsediliyor. Ve Orhan Gazi ile Alaettin Paşanın şeyh Edebali'nin kızı Malhatun'un çocukları olduğu yazılı. Yukarıda açıklandığı üzere Malhatun Ömer beyin kızıdır. Orhan beyin annesidir. Şeyh Edebali'nin kızının ismi Bâlâ Hatundur ve Alaettin Beyin annesidir.

Osman beyin ölümünden sonra bir ara Alaettin bey kardeşi. Orhan beye Beylerbeyi olmuş. Ve sonra kendisine Bursa'nın Kite ovasında Fudra çiftliği verilmiş, bunun hasılatı ile geçinmiş ve ölümünde babası Osman Gazi'nin türbesine defnedilmiştir. Alaettin bey Kite ve diğer bazı köyleri Bursa'daki tesislerine vakfetmiştir. Alaettin Beyin ölümünden sonra oğulları ellerindeki yerler ve babasının vakıflarını idare etmek suretiyle yaşamışlardır. Alaettin Bey Bursa'da Cami ve Kükürtlü'de tekke yaptırmıştır.

Şeyh Edebali çağında bulunan Mutasarrıf ve âlimler:

Şeyh Edebali 1206—1326, Hacı Bektaşî Veli 1209—1271, Hazreti Mevlânâ 1207—1273,

Sadrettini Konevi 1210—1274,

Şeyh Muhiddini ibn'ül Arabî: 1165—1240

Bilecik'te Edebali türbesinde, Edebali Hazretlerinin yanında yatanlar:

Dursun Fakih: Karacahisar alındıktan sonra kısa zamanda mamur oldu, kiliseler mescit yapıldı, pazar kuruldu. Bugün «Halk toplanıp cuma namazı kılalım ve bir kadı isteyelim dediler. Dursun Faki derler bir aziz kişi vardı. O halka imamlık ederdi. Hallerini ona söylediler. O da gelip Osman Gazi'nin kaynatası Edebaliye söyledi, daha söz bitmeden Osman Gazi geldi. Sorup isteklerini bildi. «Size ne lâzımsa onu yapın» dedi. Dursun Faki «Hanım Sultandan izin gerektir» dedi. Osman Gazi dedi ki: «Bu şehri ben kendi kılıcımla aldım. Bunda sultanın ne dahli var ki ondan izin alayım? Ona sultanlık veren Allah bana da gaza ile hanlık verdi. Eğer minneti şu sancak ise ben kendim dahi sancak kaldırıp, kâfirlerle uğraştım. Eğer o ben Selçuk hanedanından derse ben de Gök Alp oğluyum derim. Eğer

bu ülkeye ben onlardan önce geldim derse Süleyman Şah Dedem de ondan evvel geldi.»

Halk razı oldu. Kadılığı ve Hatipliği Dursun Fakî'ya verdi. Cuma hutbesi ilkönce Karacahisarda okundu. Bayram namazını orada kıldılar. (28 Eylül 1299/15 eylül 1300)» (Aşıkpaşazade tarihi. Nihal Atsız, 1970 s. 22-23)

Dursun Fakih Osmanlıların ilk kadısı, Osman Gazi adına ve Osmanlılarda ilk hutbeyi okumuştur. Dursun Fakih Edebalî'nin öğrencisi ve damadıdır. Osman Gazi'nin de bacanağıdır. Eskişehir'de de ilk bayram hutbesini okumuştur.

Şeyh Muhlis Baba hazretleri: Aşıkpaşa tarihinden öğrendiğimize göre bu zat Osman Gazi zamanındaki bilginlerden bir dervişti. Muhliseddin Musa Baba, şeyh Muhlis paşa, Muhlis paşa, Muhlis Baba isimleriyle anılan ve Babailerden olan, Gayrettin Mes'ut ölünce Selçuklu Devletinin ileri gelenlerinin tahta geçirdiği ve altı ay sonra feragat ederek tahtan çekilen Muhlis paşanın, Edebalî türbesinde Edebalî'nin yanında gömülü bulunan Muhlis Babanın aynı kişi olması muhtemeldir. Üzerinde durulması ve incelenmesi konumuz bakımından dikkate değerdir.

Şeyh Karahisari: Hattab ibni Ebu'l-Kaasım El-Karahisari olup Şam'da tahsil eylemiştir. Anadolu'ya döndüğünde Ömer Neseî'nin hilâfiyata ait manzumesine şerh yazmıştır.

Şeyh Edebalî hazretlerinin tesbit edebildiğimiz özelliklerini kaynaklarından okuyalım:

«Osman Gazi'nin ve arkadaşlarının arasında bir aziz şeyh vardı. Hayli kerameti gözükmüştür.. Bütün halkın ona inancı vardı, adı dervişti. Ama dervişlik onun içinde ve gönlündeydi. Dünyalığı, nimeti, davarı çoktu. Misafirhanesi hiç bir zaman boş kalmazdı. Osman Gazi de zaman zaman gelir bu dervişe konuk olurdu.» (Aşıkpaşaoğlu tarihi. Atsız 1970, s. 10)

«Konya'da itibarlı bir kişi vardı. Şeyh Ede Bali derlerdi. Kemal sahibi idi. Rüya ilmini iyi bilirdi. Kerameti gözükmüş kişiydi. Zengindi. O ülkede meşhurdur. Sultan Alâeddin dahi ona inanmıştı.»

(Oruç Bey tarihi — Tercüman 1001 temel eser serisi: Atsız s. 24).

«Şekayıkta zikredildiğine göre, Şeyh Edebalî servet sahibi bir kimseydi.» (Müneccim başı Tarihi: Tercüman 1001 temel eser c. 1.)

«Zamanın söz ehli, ve yüce makam sahibi şeyh Edebali'nin hizmetinde bulunur, ondan destek ve dua beklerdi.»
(Tacüttevarih: Sadelerstiren: İsmet Parmaksızoğlu.)

«Edebali o bölgenin en sayılan ve sözü geçen ulularındandı. Aynı zamanda devrin ünlü bilginlerinden olup,...»
(Muzaffer Gökmen'in bir makalesinden.)

Edebali'den seçmeler:

«Tevazu zenginlere karşı kibirli, yoksullara karşı alçak gönüllü olmaktadır.»

«Toprağa bağlanın, suyu israf etmeyiniz, mirasınızın sağlam kalmasına dikkat ediniz, veriniz elleriniz yumuk (kapalı) kalmasın, ilim sahiplerini koruyunuz, ağaç dikiniz, ödünç aldığınızı fazlası ile iade ediniz, Kur'an-ı kerimi güçlü olmak için okuyunuz, bağınızı bahçenizi viran bırakmayınız, Hazreti Peygamber (S.A.V.)i çok iyi tanıyınız, Hadis ezberleyiniz, bildiklerini öğretenler unutulmazlar.

Asıl ölüm, ilimden payını almayanlardır, faydalı ile faydasız bilenler bilgi sahipleridir» (Hakkı Şinasi Çoruh'un Tercüman gazetesinde yayınlanan makalesinden.)